

ZYGMUNT SMOLEŃSKI

JAN BURAKIEWICZ

Warszawa

WSKAZNIKI PRODUKCJI ZWIERZĘCEJ GOSPODARSTW PRYZAGRODOWYCH W SPÓŁDZIELNIACH PRODUKCYJNYCH

Gospodarka spółdzielni produkcyjnych składa się z dwóch rodzajów własności — gospodarstwa zespołowego i gospodarstw przyzagrodowych.

Ściśle rejestrowana jest tylko produkcja pochodząca z gospodarstwa zespołowego. Natomiast produkcja przyzagrodowa nie podlega żadnej ewidencji i można ją określać tylko w sposób szacunkowy.

Badania przeprowadzone przez IER w 1958 r. wskazują, że gospodarstwa przyzagrodowe dostarczały około 30% spółdzielczej produkcji gotowej oraz ponad 44% wszystkich produktów sprzedawanych przez spółdzielnię.

Badaniami objęto wyłącznie spółdzielnie prowadzące zespołowo produkcję roślinną i zwierzęcą. W spółdzielniach prowadzących zespołowo jedynie produkcję roślinną znaczenie gospodarstw przyzagrodowych jest jeszcze większe.

Z uwagi na znaczny ciężar gatunkowy gospodarstw przyzagrodowych konieczne jest uwzględnianie przy wszelkich obliczeniach, dotyczących całości spółdzielni produkcyjnych, zarówno efektów gospodarki zespołowej jak i przyzagrodowej.

Działalność gospodarstw przyzagrodowych opiera się głównie na chowie zwierząt. Produkcja roślinna ograniczona jest bowiem wielkością działki przyzagrodowej, która z małymi wyjątkami nie przekracza powierzchni 1 ha.

W badanych spółdzielniach wartość produkcji roślinnej stanowiła przeciętnie 20% całej produkcji przyzagrodowej. Dowodzi to, że przy szacowaniu wartości produkcji gospodarstw przyzagrodowych podstawowy problem stanowi ustalenie rozmiarów produkcji zwierzęcej.

Kontynuowane w roku 1959 badania nad powiązaniem gospodarstwa przyzagrodowego z gospodarstwem zespołowym przez Zakład Ekonomiki i Organizacji Spółdzielni Produkcyjnych IER, dały — oprócz wielu elementów, które w niniejszym artykule nie będą rozpatrywane — obraz wielkości przyzagrodowej produkcji zwierzęcej, jej dynamiki i kierunku „przeznaczenia”. Badaniami objęto 76 gospodarstw przyzagrodowych położonych w trzech rejonach kraju, gdzie występuje największe nasilenie spółdzielni produkcyjnych, a mianowicie: w województwach poznańskim i bydgoskim (rejon I) 20 gospodarstw przyzagrodowych, w województwie warszawskim i łódzkim (rejon II) 25 gospodarstw przyzagrodowych oraz w województwach rzeszowskim, krakowskim i kieleckim (rejon III) 31 gospodarstw przyzagrodowych.

W wyniku badań zebrano między innymi następujące dane:

- 1) pogłowie inwentarza żywego w poszczególnych gospodarstwach przyzagrodowych,
- 2) globalną produkcję zwierzęcą uzyskaną w ciągu 1 roku od inwentarza przyzagrodowego (wyrażoną w kilogramach żywca, litrach mleka, sztukach jaj i drobiu oraz kilogramach weiny),
- 3) towarową produkcję zwierzęcą gospodarstw przyzagrodowych (w wyrażeniu jak przy produkcji globalnej),
- 4) przyrost wagi inwentarza przyzagrodowego w ciągu 1 roku (bydła, trzody, owiec, drobiu),
- 5) spożycie artykułów zwierzęcych w skali rocznej w każdej zbadanej rodzinie spółdzielczej (gospodarstwie przyzagrodowym).

Na podstawie zebranych danych wyliczono trzy grupy wskaźników, wykazujących powiązanie między ilością pogłównia w danej grupie zwierząt a produkcją, uzyskiwaną od tegoż pogłównia.

Pierwsza grupa wskaźników określa ilość produkcji globalnej artykułów zwierzęcych przypadającą w ciągu roku na 1 sztukę statystyczną inwentarza produkcyjnego. Wskaźniki należące do tej grupy obliczono dzieląc łączne sumy wyprodukowanego żywca, mleka, jaj lub wełny w gospodarstwach przyzagrodowych określonego rodzaju zwierząt, znajdujących się w badanych gospodarstwach.

Tabela 1

Wskaźniki produkcji globalnej artykułów zwierzęcych w przeliczeniu na 1 sztukę statystyczną

Rejon	Bydło		Trzoda chlewna	Owce		Drób	
	żywiec wołowy kg	mleko ltr.	żywiec wieprz. kg	żywiec barani kg	wełna kg	żywiec drobiu szt.	jaj szt.
I	39	2 100	88	10,1	3,8	1,2	63
II	41	1 876	98	4,8	1,7	1,0	66
III	57	1 484	80	4 0	1,4	0,7	67

Przedstawione zestawienie wykazuje, że gospodarstwa przyzagrodowe prowadzą intensywną produkcję zwierzęcą. Szczególnie odnosi się to do chowu bydła. Produkcja mleka od 1 krowy w ciągu roku gospodarczego 1958/59 wynosiła w gospodarstwach przyzagrodowych rejonu I — 2930 ltr., rejonu II — 2260 ltr. i rejonu III — 2360 ltr. Zmiana proporcji w produkcji mleka między poszczególnymi rejonami wynika między innymi z różnej struktury стада bydła.

W rejonie III, na skutek małego udziału krów w stadzie bydła, produkcja mleka na 1 sztukę statystyczną jest znacznie mniejsza niż w rejonie II, mimo że wydajność mleka od 1 krowy jest zbliżona w obu rejonach.

Tabela 2

Udział krów w stadzie bydła i macior w stadzie trzody chlewniej

Rejon	Udział krów w stadzie bydła przyzagrodowego %	Udział macior w stadzie trzody przyzagrodowej %
I	72	12,5
II	83	10,2
III	63	10,4

W zasadzie, jedynie w przyzagrodowej produkcji bydłowej występują poważniejsze różnice między poszczególnymi rejonami. Pozostałe grupy zwierząt wykazują mniej więcej jednakową produktywność we wszystkich badanych gospodarstwach przyzagrodowych.

Bardziej szczegółowo obrazują kierunki i charakter przyzagrodowej produkcji zwierzęcej następujące dwie grupy wskaźników — wskaźniki przyrostu żywca oraz wskaźniki produkcji towarowej.

Wskaźniki dotyczące przyrostu wagi inwentarza przyzagrodowego wyrażają w procentach udział przyrostu wagi w globalnej produkcji żywca każdego gatunku zwierząt. W badanych gospodarstwach przyzagrodowych bardzo często występuje ujemny przyrost wagi inwentarza żywego. Powstaje on wówczas, gdy waga zwierząt w końcu roku, pomniejszona o zakupione sztuki, jest niższa od wagi zwierząt na początku roku, czyli gdy spożycie i sprzedaż są większe od produkcji.

Tabela 3

**Wskaźniki przyrostu wagi inwentarza żywego wyrażone w procentach
w stosunku do produkcji w skali rocznej**

Rejon	Bydło	Trzoda	Owce	Drób
I	-60	-28	-1	+18
II	-16	-42	-30	+22
III	-2	-53	-10	+23

Ujemny przyrost wagi trzody chlewnej jest związany z ogólną tendencją spadku produkcji żywca wieprzowego, jaka zarysowała się w 1959 roku. Natomiast ujemny przyrost wagi bydła nie świadczy wcale o tendencjach zmniejszania chowu bydła w gospodarstwach przyzagrodowych, a wynika jedynie ze sposobów odnawiania stada. W rejonie poznańsko-bydgoskim cała młodzież bydłowa była sprzedawana zaraz po urodzeniu, a pogłowie krów odmładzano drogą zakupu. Tymczasem w rejonie południowo-wschodnim z reguły odnawianie stada jest dokonywane za pomocą własnego przychówka, stąd wskaźnik przyrostu pogłowia bydła w tym rejonie jest bliski zera. Stosunkowo nieduży, ujemny wskaźnik przyrostu wagi bydła w rejonie warszawsko-lódzkim wskazuje, że występują tu oba sposoby odnawiania stada bydła.

We wszystkich trzech rejonach występuje znaczny przyrost drobiu — średnio o około 20%. Wskazuje to na dużą opłacalność tej gałęzi produkcji zwierzęcej w gospodarstwach przyzagrodowych.

Trzecia grupa wskaźników określa wielkość produkcji towarowej artykułów zwierzęcych w gospodarstwach przyzagrodowych. Wskaźniki te zostały wyliczone w sposób podobny jak wskaźniki, dotyczące globalnej produkcji artykułów zwierzęcych.

Tabela 4

**Wskaźniki wielkości sprzedaży artykułów zwierzęcych w przeliczeniu
na 1 sztukę statystyczną**

Rejon	Bydło		Trzoda chlewna	Owce		Drób	
	żywiec wołowy kg	mleko ltr.	żywiec wieprz. kg	żywiec barani kg	wełna kg	żywiec drobiu szt.	jaja szt.
I	56	897	72	7,2	2,5	0,4	37
II	54	973	120	2,5	0,6	0,2	38
III	57	567	106	3,1	1,0	0,2	41

Jak wynika z tabeli 4 gospodarstwa przyzagrodowe znaczne ilości artykułów zwierzęcych przeznaczają na sprzedaż. Większa ilość żywca przeznaczonego na sprzedaż niż wyprodukowanego, przyczynia się do ujemnego przyrostu wagi inwentarza, co zostało już poprzednio omówione.

Przedstawione wskaźniki produkcji zwierzęcej, a szczególnie wskaźniki produkcji globalnej i towarowej, mogą być wykorzystane do szacowania produkcji zwierzęcej w gospodarstwach przyzagrodowych, położonych na terenie rejonów objętych badaniami. Zbadane gospodarstwa przyzagrodowe stanowią bowiem dość dobrą reprezentację wszystkich gospodarstw przyzagrodowych, położonych na tych terenach. Świadczą o tym dane zawarte w tabeli 5.

Za pomocą ustalonych wskaźników wyliczono wielkość przyzagrodowej produkcji zwierzęcej w spółdzielniach województwa poznańskiego. Ponieważ dane dotyczące gospodarki zespolonej są podawane dla roku kalendarzowego, a wskaźniki przyzagrodowej produkcji zwierzęcej wyliczono dla roku gospodarczego, istnieje pewna trudność w porównywaniu wyników tych dwóch rodzajów gospodarstw. Do dalszych

obliczeń zawartych w niniejszym artykule przyjęto dla gospodarki zespołowej wyniki roku kalendarzowego 1958, a za podstawę do wyliczenia przyzagrodowej produkcji zwierzęcej w woj. poznańskim przyjęto pogłowie inwentarza przyzagrodowego na dzień 31. XII. 1958 r. (według sprawozdań rocznych spółdzielni produkcyjnych).

Tabela 5

Pogłowie inwentarza żywego w jednym gospodarstwie przyzagrodowym według badań IER i danych masowych^a

Rejon	Bydło		Trzoda chlewna		Owce	
	według badań	według danych masowych	według badań	według danych masowych	według badań	według danych masowych
I	2,4	2,5	5,4	4,5	1,9	1,6
II	2,1	1,9	4,3	3,3	1,2	1,1
III	2,0	1,6	2,5	2,1	1,4	0,9

^a Spółdzielnie produkcyjne dzielące dochód w 1958 roku, Zeszyty Dep. Stat. Rol. i Leśn. GUS, z. 49.

Tabela 6

Obliczanie przyzagrodowej produkcji zwierzęcej w spółdzielniach woj. poznańskiego za pomocą wskaźników

Wyszczególnienie pogłowia	Pogłowie szt.	Jednostka miary	Wskaźnik produkcji globalnej	Produkcja globalna	Wskaźnik produkcji towarowej	Produkcja towarowa
Mleko	17 926	litr.	2100	37 644 600	897	16 079 622
Żywiec wołowy	17 926	kg	39	699 114	56	1 003 856
Żywiec wieprzowy	34 304	kg	88	3 018 752	72	2 469 888
Żywiec barani	10 981	kg	10,1	110 908	7,2	79 063
Wełna	10 981	kg	3,8	41 728	2,5	27 453
Żywiec drobiu	127 565	szt.	1,2	152 078	0,4	51 026
Jaja	127 565	szt.	63	8 036 595	37	4 719 905

Po zsumowaniu zespołowej i przyzagrodowej produkcji zwierzęcej otrzymano łączną produkcję jaką wytworzyły w 1958 r. poznańskie spółdzielnie produkcyjne. Dane te zawiera tabela 7.

Szczególnie interesujące są proporcje między produkcją przyzagrodową, a produkcją zespołową. Z przedstawionego wyliczenia wynika, że w województwie poznańskim zespołowe gospodarstwa dostarczają na rynek jedynie około $\frac{1}{4}$ spółdzielczej produkcji towarowej żywca i wełny i około $\frac{1}{2}$ spółdzielczej produkcji towarowej mleka. Produkcja towarowa jaj w zasadzie prawie w całości pochodzi z gospodarstw przyzagrodowych.

Podobnie jak dla woj. poznańskiego, można obliczyć produkcję zwierzęcą w spółdzielniach produkcyjnych innych województw. Można również obliczać za pomocą wskaźników przyzagrodową produkcję zwierzęcą w skali powiatowej, a nawet w mniejszej grupie spółdzielni produkcyjnych położonych na tym samym terenie.

W związku z tym wydaje się, że metoda szacowania wielkości przyzagrodowej produkcji zwierzęcej za pomocą podanych w tym opracowaniu wskaźników może znaleźć szerokie zastosowanie w praktyce.

Tabela 7

**Produkcja zwierzęca w spółdzielniach produkcyjnych
woj. poznańskiego w 1958 roku**

Wyszczególnienie artykułów	Jednostka miary	Produkcja globalna			Produkcja towarowa		
		zespołowa	przyzagrodowa	razem	zespołowa	przyzagrodowa	razem
w liczbach absolutnych							
Żywiec	ton	2 372	3 981	6 353	2 294	3 604	5 898
w tym wieprzowy	ton	1 593	3 019	4 612	1 543	2 469	4 012
Mleko	tys. ltr.	15 087	37 645	52 732	12 787	16 080	28 863
Wełna	kg	16 356	41 728	58 084	16 356	27 453	43 809
Jaja	tys. szt.	261	8 037	8 298	256	4 720	4 976
w odsetkach							
Żywiec		37,5	62,5	100,0	38,9	61,1	100,0
w tym wieprzowy		34,6	65,4	100,0	38,5	61,5	100,0
Mleko		28,7	71,3	100,0	44,2	55,8	100,0
Wełna		28,2	71,8	100,0	37,3	62,7	100,0
Jaja		3,2	96,8	100,0	5,2	94,8	100,0